

**КЕЛЕЧЕКТЕГИ МУГАЛИМДИН КРЕАТИВДҮҮЛҮГҮ ПЕДАГОГИКАЛЫК
ФЕНОМЕН КАТАРЫ**

**ТВОРЧЕСТВО БУДУЩЕГО УЧИТЕЛЯ КАК ПЕДАГОГИЧЕСКИЙ ФЕНОМЕН
CREATIVITY OF A FUTURE TEACHER AS A PEDAGOGICAL PHENOMENON**

Аннотация. Келечектеги адистердин креативдүү (чыгармачылыкка жалпы жөндөмдүүлүктү) өнүктүрүүнүн натыйжалуу каражаттарын тандоо проблемасынын актуалдуулугу, баарынан мурда, жасмааттык жана жекече окутуу формаларында окуу жана креативдүү ишмердүүлүктү күчөтүүнүн жолдорун издөө менен байланыштуу. Заманбап билим берүү стратегиясы ар бир мугалимдин өзүнүн чыгармачылык потенциалын ачууга жана жекече билим берүү траекториясын ишке ашырууга мүмкүнчүлүк берүүгө багытталган.

Аннотация. Абстрактный. Актуальность проблемы выбора эффективных средств творческого (общей творческой способности) развития будущих специалистов связана, прежде всего, с поиском путей усиления учебной и творческой активности в коллективной и индивидуальной формах обучения. Современная образовательная стратегия направлена на раскрытие творческого потенциала каждого педагога и предоставление ему возможности реализовать свою индивидуальную образовательную траекторию.

Annotation. Abstract. The relevance of the problem of choosing effective means of creative (general creative ability) development of future specialists is associated, first of all, with the search for ways to enhance educational and creative activity in collective and individual forms of training. Modern educational strategy is aimed at revealing the creative potential of each teacher and providing him with the opportunity to realize his individual educational trajectory.

Негизги сөздөр: креативдүү процесс, креативдүү продукт, креативдүү инсан, креативдүү чөйрө (чыгармачылык өнүмүнө талаптарды түзүүчү чөйрө, структура, социалдык контекст).

Ключевые слова: творческий процесс, творческий продукт, творческая личность, творческая среда (среда, структура, социальный контекст, создающий требования к творческому продукту).

Key words: creative process, creative product, creative personality, creative environment (environment, structure, social context that creates requirements for a creative product).

Өзгөрүп жаткан заманбап коомдо гуманизм философиясына негизделген жаңы педагогикалык парадигма пайда болду. Жаңы парадигманы ишке ашыруунун маңызы ар тараптуу жана гармониялуу өнүккөн

инсандын идеясы менен тыгыз байланышта, мында жаратуучунун образы анын билиминин маанилүү бөлүгү болуп саналат.

Билим берүүнүн жалпы кабыл алынган түшүнүгү, адамдын өткөн тажрыйбаны өздөштүрүүсү катары, бүгүнкү күндө мугалимдин креативдүү өзүн-өзү ишке ашыруусуна болгон муктаждыгы менен карама-каршы келет. Заманбап адам стандарттуу эмес кырдаалда мазмундуу, сабаттуу жана жемиштүү иш-аракет кылууну үйрөнүшү керек. Ушуга байланыштуу билим берүү ишин жүзөгө ашыруучу уюмдардын алдында креативдүү инсанды калыптандыруу милдети турат.

Кыргыз жарандык коому кесиптик чөйрөдөгү ар кандай инновацияларга креативдүү жана жемиштүү мамиле жасай алган, алдыңкы билимди өздөштүргөн, маалымат агымдарында мобилдүү багыт алган, руханий-адеп-ахлактык баалуулуктарды түзүүгө катышкан, чечим кабыл алуу процессинде көз карандысыз жана адекваттуу болгон, өзүн-өзү ишке ашырууга умтулган, өзүнүн турмуштук позициясын таба алган бүтүрүүчүлөргө ээ болушу керек. Адамда түптөлгөн креативдүү жөндөмү алгач жашоонун ар кандай чөйрөлөрүндө жаңы нерселерди табууга жана жаратууга болгон умтулуусунда чагылдырылат.

Келечектеги адистердин креативдүү (чыгармачылыкка жалпы жөндөмдүүлүктү) өнүктүрүүнүн натыйжалуу каражаттарын тандоо проблемасынын актуалдуулугу, баарынан мурда, жамааттык жана жекече окутуу формаларында окуу жана креативдүү ишмердүүлүктү күчөтүүнүн жолдорун издөө менен байланыштуу. Заманбап билим берүү стратегиясы ар бир мугалимдин өзүнүн чыгармачылык потенциалын ачууга жана жекече билим берүү траекториясын ишке ашырууга мүмкүнчүлүк берүүгө багытталган.

Келечектеги мугалимдеринин креативдүүлүгүн, алардын жигердүүлүгүн, өз алдынчалыгын жана индивидуалдуулугун өнүктүрүүнүн маанилүү педагогикалык каражаты катары окуу иш-аракеттеринде атайын иштелип чыккан тандоо кырдаалы чыгат, аны колдонуу студенттерди окуу иш-аракеттеринин варианттарынын бирине артыкчылык берүү, өз алдынча аң-сезимдүү, адекваттуу жана маанилүү тандоо жасоо зарылчылыгы менен байланышкан шарттарды коет [4].

Мугалим кесибинин өзгөчө өзгөчөлүктөрү педагогдун окуучуга болгон баалуулук мамилеси, инновациялык ыкмаларды жана түшүнүктөрдү ишке ашырууга, билим берүү тажрыйбаларын өркүндөтүүгө даярдыгы [3], иштин жүрүшүндө көйгөйлүү чыгармачылык милдеттерди чечүү жөндөмү, бүгүнкү социалдык-маданий шарттарды жана билим берүү инновацияларын эске алуу менен саны барган сайын өсүп жаткан стандарттуу эмес кырдаалдарда чечим издөөгө умтулуу сыяктуу сапаттарды талап кылат, ошондой эле билим берүү жараянын студенттердин чыгармачылыгын өнүктүрүүгө багыттоо, бул жогорку билим берүүнүн мамлекеттик билим берүү стандарты тарабынан педагогикалык билим берүү (эки профилдүү окутуу менен) кесиптик компетенттүүлүктүн элементи катары.

Аталган сапаттарды өнүктүрүү болочок мугалимдин кесиптик даярдыгында билим берүү процессинин креативдүү компонентине басым жасоону талап кылат [5].

Билим берүүнүн негизги баалуулугу келечекте мугалимдин креативдүүлүктү өнүктүрүү аркылуу өмүр бою үзгүлтүксүз жана ийкемдүү өз алдынча билим алууга болгон муктаждыгын, каалоосун жана мүмкүнчүлүгүн калыптандыруу болуп калат.

Т. Люмбаргтын чыгармаларында "идеяларды издөөгө багыт берген идеяларды жана эстетикалык сапаттарды айкалыштырууга жана баалоого мүмкүндүк берген ассоциативдик фантазияны камтыган" креативдүүлүктүн пайда болуу жана өнүгүү тарыхы камтылган [6].

Андыктан, окумуштуулардын эмгектеринде "чыгармачыл инсандын портрети" анын мүнөздөмөлөрү, чыгармачылыктын инсандык, мотивациялык жана социалдык-маданий креативдүүлүгү чагылдырылган [2].

Издөөлөрүнүн алкагында учурдагы креативдүүлүктү аныктоочу топтор каралат:

- "гештальт" - жаңы бүтүндүктү жаратуу үчүн күч катары креативдүү процесстин түшүнүгүнө негизделген аныктамалар;

- инновацияга байланыштуу жана жаңы өнүмдү түзүү идеясына негизделген аныктамалар;

- адамдын креативдүү экспрессиясын баса белгилеген эстетикалык же экспрессивдүү аныктамалар;

- психоаналитика чөйрөсүнө байланыштуу жана креативдүүлүктү "ал", "мен" жана "менден жогору" терминдери аркылуу мүнөздөөчү аныктамалар;

- креативдүүлүктү сүрөттөөдө ой жүгүртүү процессине басым жасалган маселелерди чечүүнүн процесстик аспектинен байланыштуу аныктамалар;

- белгиленген топтордун бирине да тиешеси жок аныктамалар [1,3]. "Креативдүүлүк" түшүнүгүн изилдөө С.В. Таулог алгач негиздеген төрт багытты көрсөтөт: креативдүү процесс, креативдүү продукт, креативдүү инсан, креативдүү чөйрө [4]. Өз кезегинде Н.Ф. Вишнякова креативдүүлүк категориясынын үч аспектинин карайт:

- "креативдүү өзүн-өзү өнүктүрүү жана өзүн актуалдаштыруу менен байланышкан жеке категория катары;

- креативдүүлүктү жаратуу процесси катары;
- жаңы нерселерди жаратуу менен байланышкан иштин натыйжасы катары креативдүүлүк.

"Креативдүүлүк" - адамдын чыгармачылык потенциалы жана жөндөмү, алар психикалык актыларда, сезимтал-эмоциялык процесстерде, башка адамдар менен байланышуу процессинде, ошондой эле ар кандай формаларда-иш-аракеттердин, демилгелүүлүктүн, жигердүүлүктүн түрлөрүндө көрүнөт, иш активдүүлүгүнүн тигил же бул предметтерин, продуктуларын түзүү – көбөйтүү-өндүрүү менен байланышкан Бүгүнкү күнгө чейин "креативдүүлүк" жана "чыгармачылык" түшүнүктөрүн чектөө маселеси талаштуу бойдон калууда. Башында, көпчүлүк изилдөөчүлөр креативдүүлүктү чыгармачылыктын психологиясын изилдөөгө жалпы мамиле катары карашкан [5,7],

Эксперименталдык ишти уюштурууда жана жүргүзүүдө биз объективдүүлүк принцибин жетекчиликке алдык, ал ар бир фактыны бир нече ыкмалар менен текшерүүнү, изилденип жаткан объектинин бардык өзгөрүүлөрүн бекемдөөнү, изилдөөбүздүн маалыматтарын башка изилдөөлөрдүн маалыматтары менен салыштырууну камтыйт. Мындан тышкары, биз натыйжалуулуктун принцибин сактадык, натыйжада алынган натыйжалар ошол эле ресурстар менен стандарттык шарттарда алынган натыйжалардан жогору болушу керек.

Эксперименталдык топ педагогикалык практиканын жүрүшүндө келечектеги мугалимдин креативдүүлүгүн өнүктүрүүгө өбөлгө түзүүчү гипотезада белгиленген уюштуруу-педагогикалык шарттардын комплексин ишке ашырды. Контролдук топто педагогикалык практика салттуу түрдө өттү.

Изилдөө келечектеги мугалимдин креативдүүлүгүн өнүктүрүүнүн төмөнкү деңгээлин аныктайт:

- **төмөн:** студенттер божомолдун деңгээлинде креативдүүлүктүн негизги категорияларын жана түшүнүктөрүн аныкташат жана аларды болгон билимдик тажрыйба менен салыштырышат; кесипке багытталган окуу-чыгармачылык милдеттерди чечүү иш-аракеттерди жетиштүү талдоосуз болгон тажрыйбанын негизинде жүзөгө ашырылат; аларда жаңы идеяларды сунуштоого жөндөмдүүлүк жана даярдык жок; өзүн-өзү билүүгө, өзүн-өзү өнүктүрүүгө каалоо жок, жаңы педагогикалык технологияларды ишке ашырууга катышуу кызыкчылыгы начар; инновациялык иште жигердүүлүктүн төмөндүгү, рефлексиялык көндүмдөрдүн жетишсиздиги же жоктугу байкалат; маанилик багыттардын белгисиздиги;

- **орточо:** креативдүүлүктүн маңызын жарым-жартылай түшүнүү жана түшүнүү; жаңы педагогикалык технологияларды максатсыз таризделбеген билим; репродуктивдик иштин деңгээлинде кесиптик багыттагы окуу-чыгармачылык милдеттерди чечүү; так эмес билдирилген баалуулук багыттары; өзүн-өзү өнүктүрүүгө болгон каалоонун начар көрүнүшү, жаңы педагогикалык технологияларга кызыгуу, инновациялык иште жигердүүлүктүн жетишсиздиги, ой жүгүртүүнүн алгачкы көндүмдөрү; окутуучунун жетекчилиги астында чыгармачыл билим берүү процессине эмоционалдык катышуу;

- **жогорку:** педагогдун кесиптик өнүгүүсүндө креативдүүлүктү, анын маанисин толук түшүнүү; креативдүүлүктүн педагогикалык милдеттерди чечүү ыкмаларын жана ыкмаларын аныктоо жөндөмдүүлүгү; маселелерди чечүү көндүмдөрүн өнүктүрүүгө кызыгуу көрсөтүү, берилген алгоритмизм креативдүүлүктүн педагогикалык маселелерди чечүү жөндөмдүүлүгү; креативдүүлүктүн педагогикалык маселелерди чечүү жолдорун издөөгө түзүлгөн даярдык; жаңы идеяларды жана альтернативдүү чечимдерди генерациялоо боюнча иштин жогорку натыйжалуулугу; жаңы идеяларды практикага киргизүүнүн натыйжалуу ыкмаларын жана ыкмаларын издөөгө түзүлгөн даярдык жана жөндөмдүүлүк; туруктуу баалуулук багыттары; маселелерди чечүүнү эркин издөөгө жөндөмдүүлүк; сунушталган милдеттердин алкагынан чыккан педагогикалык, долбоордук, изилдөө жана маданий агартуу иш-аракеттерин аткарууга жөндөмдүүлүк; өзүн-өзү таанып-билүүгө жана өзүн-өзү өнүктүрүүгө болгон каалоонун Активдүү көрүнүшү; инновациялык ишке жана жаңы педагогикалык технологияларды ишке ашырууга активдүү катышуу; чагылдыруучу көндүмдөр; Чыгармачыл билим берүү процессине эмоционалдык катышуу.

Байкоолор көрсөткөндөй, ЭК студенттери эксперименталдык иштин аягында креативдүүлүк түшүнүгүн так аныкташат – 87% (негиздөөчү этапта 15% менен салыштырганда); мугалим креативдүү болушу керек деп эсептешет – 83% (негиздөөчү этапта 43%); өздөрүн креативдүү деп эсептешет – 78% (негиздөөчү этапта 37%) (4-сүрөт.). Мындан тышкары, студенттердин 56% (негиздөөчү этапта 33% менен салыштырганда) креативдүүлүктү Заманбап мугалимдин эң маанилүү сапаттарынын бири деп эсептешет, ал эми мугалим ээ болушу керек болгон кесиптик көндүмдөрдүн ичинен ЭК респонденттери: Заманбап технологияларда багыт алуу жөндөмү – 35%; сабактын маселелерин стандарттуу эмес жол менен чечүү жөндөмү – 38%; өз ишмердигин чагылдыруу жөндөмү – 27% деп аташты. Негиздөөчү этапта бул көндүмдөр аталган эмес. Мугалимдин сапаттарын маанилүүлүк тартибинде бөлүштүрүүдө студенттердин 17% чыгармачылыкты биринчи орунда (негиздөөчү этапта 8%), 27% экинчи орунда (негиздөөчү этапта 13%), 34% үчүнчү (32%), калган 22% мугалимдин эң маанилүү сапаттарынын биринчи "бешинде" креативдүүлүктү аныкташкан. Ошондой эле, ЕС студенттери предметтик түшүнүктөрдү аныктоодо дээрлик эч кандай ката кетиришкен жок, предметтик билим боюнча тесттерди оңой эле жеңишти.

Изилдөөнүн биринчи объектилери илим менен көркөм өнөрдүн көрүнүктүү адамдары болушкан. Ошондуктан чыгармачыл инсандын өзгөчөлүктөрүн билүүдө психологдор өз күч-аракетине гана эмес, адабиятчылардын, тарыхчылардын көркөм өнөр таануучулардын ишине да милдеттүү болушкан, алар жаратуучусуз жаралга болбогондуктан, чыгармачыл инсан көйгөйүнө ал же бул даражада кайрылышкан. Бирок психология илиминин, ошондой эле чыгармачылык жаатындагы ар кыл теориялардын, концепциялардын, мамилелердин өнүгүүсүнө жараша, окумуштуулар чыгармачылык дарамет ар бир адамга таандык деген тыянакка келишкен. Чыгармачылыктын табияты адамдын табиятына негизделген. Болгону үзгүлтүксүз «таланттуулук континууму» гана бар – ири жана жаркын таланттардан жупуну жана байкалбагандарга чейин, ошентсе да чыгармачыл процесстин маңызы бардыгы үчүн бирдей бойдон кала берүүдө. Айырма бар болгону чыгармачылыктын конкреттүү материалында, билдирилиш өлчөмүндө, жетишкендиктердин масштабында, алардын маанилүүлүгүндө ж.б.у.с.

Адабияттар:

1. Кубарев, Е. Н. Развитие ценностно-потребностной сферы личности в процессе ее творческой самореализации Текст: дис. . канд. психол. наук / Е. Н. Кубарев. Томск, 2002.
2. Кулюткин, Ю. Н. Эвристические методы в структуре решений Текст / Ю. Н.Кулюткин. М., 1970. - С.168.
3. Кыштымова, И. М. Развитие креативности школьников в условиях экспериментальной модели учебного процесса Текст.: дис. . канд. психол. наук: 19.00.07 / И. М. Кыштымова. Иркутск, 2000. - 185с.
4. Ландау, Э. Одаренность ■ требует мужества: Психологическое сопровождение одаренного ребенка Текст. / Э. Ландау / Пер. с нем. А. П. Голубева. М.: Академия, 2002. - 144с.
5. Лейтес, Н. С. Способность и одаренность в детские годы Текст. / Н. С. Лейтес. М., 1984.-320с.
6. Лейтес, Н. С. Умственные способности и возраст Текст. / Н. С. Лейтес. -М.: Педагогика. 1971. - 279с.
7. Морозов, А. В. Креативная педагогика и психология Текст. / А. В. Морозов, Д. В. Чернилевский. - М.: Академический Проект, 2004. 560с.
8. Ярошевский, М. Г. Психология творчества и творчество в психологии Текст. / М. Г. Лрошевский // Вопросы психологии. 1985. - №6. -С. 14-26.